

Doordenkertje over een dooedoener: “Het geloof moet meegaan met zijn tijd?”

Hoe dikwijls hoort men niet zeggen: “het geloof moet meegaan met zijn tijd”.

Waarom zou dat zo *moeten* zijn? De reden kan niet gewoon zijn dat het verloop van de tijd op zich tot iets beters leidt, waaraan het geloof zich zou moeten aanpassen. Evenmin, dat het geloof zelf zijn oorsprong vindt in het verleden en het verleden noodzakelijk op alle gebied achterop hinkt ten opzichte van het heden. Sommigen denken juist – even onterecht denk ik – dat de aanwas van het geloof door de traditie een verslechtering was, iets dat we terug moeten draaien, naar de zuivere oorsprong toe. De reden van die noodzaak van aanpassing zou kunnen zijn dat het geloof anders zijn aansprekingskracht zou verliezen. De pogingen tot aanpassing aan de tijd leiden echter niet noodzakelijk – en blijkbaar evenmin feitelijk – tot meer aandacht en toenadering vanwege de (geseculariseerde) tijdgenoten; misschien integendeel.

Maar laat ons wat concreter zijn. Waaraan zou het geloof zich zo dringend *moeten* aanpassen? Aan de nieuwe zeden van de tijd? Dat wil zeggen aan abortus en euthanasie haast op eenvoudige vraag, aan de opvatting van het huwelijk als een contract dat naar willekeur kan worden verbroken? De zeden gaan niet noodzakelijk met de tijd vooruit; soms wel, soms niet. Wat nodig is op dit vlak, is niet aanpassing, maar een moreel oordeelsvermogen dat juist weet te oordelen (en eventueel ook te vergeven).

Moet het geloof zich aanpassen aan de nieuwe technologische mogelijkheden, bijvoorbeeld van ivf, kunstmatige creatie van embryo's voor wetenschappelijk onderzoek, prenatale diagnostiek leidend tot eugenetische praktijken? Opnieuw zou dat veronderstellen dat technologische vooruitgang per definitie ook morele vooruitgang is. Dat is natuurlijk niet zo. Evenmin is het zo dat alle technologische vooruitgang des duivels is. Ook op dit gebied, waar de veranderingen haast niet te volgen zijn, en zelfs het goed gevormde geweten geconfronteerd wordt met hachelijke dilemma's, kan de boodschap niet zijn dat “het geloof moet meegaan met zijn tijd”.

Moet het geloof zich toch niet aanpassen aan de nieuwe wetenschappelijke inzichten? Dat wil blijkbaar zeggen dat men bepaalde inzichten, bijvoorbeeld betreffende de schepping van de wereld in zes dagen, of betreffende de mens als enig aards schepsel gekenmerkt door een vrije wil, zou moeten opgeven als ze in tegenspraak zijn met de wetenschap. Een eerste probleem met dat ‘moeten’ is dat de wetenschap als empirisch-hypothetisch weten onvermijdelijk zelf evolueert. De Newtoniaanse fysica leek geen plaats te laten voor een vrije wil. De latere indeterministische fysica leek die dan weer wel te bevestigen (wat trouwens nog de vraag is). Moet het geloof zich dan telkens weer aanpassen aan nieuwe wetenschappelijke paradigma's? Waarom zou de aanvaardbaarheid van onze gewone common sense opvattingen of van onze religieuze opvattingen moeten worden bepaald door overeenkomst met de huidige stand van wetenschappelijk inzicht? Sommige common sense ideeën, zoals over de mens als vrij en verantwoordelijk wezen, zijn zo fundamenteel dat wij ze niet echt kunnen opgeven zonder dat onze hele manier van verstaan van en omgang met mensen en dingen in duigen stort (de rechtspraak bijvoorbeeld). Zelfs de wetenschap zelf als eindeloze zoektocht naar de waarheid lijkt men niet langer au sérieux te kunnen nemen tenzij de mens een wezen is dat bewust en vrij, en wel op grond van gefundeerde observatie en redenering, naar waarheid zoekt. Elke tegenspraak op dit vlak tussen onze gewone opvattingen en wetenschappelijke inzichten kan alleen maar schijnbaar zijn. Opnieuw is de boodschap: op *bepaalde* punten moeten we het geloof aanpassen (het scheppingsverhaal moet zelfs dan niet worden opgegeven, maar naar zijn ‘diepere’ betekenis begrepen worden), op andere punten niet; soms moeten we gewoon ons oordeel opschorten.

Het is dus niet waar dat het geloof zich *moet* aanpassen aan zijn tijd. Wat wel waar is, is dat het geloof *feitelijk* altijd enigszins meegaat met zijn tijd. Dat komt omdat *gelovigen* kinderen zijn van hun tijd, soms op diverse manieren. Zo hebben de meeste katholieken vandaag geen probleem (meer) met de evolutietheorie. De gedachte dat ook de godsdienst een natuurlijke, evolutionaire oorsprong heeft, kan perfect samengaan met de gedachte dat God zich in de geschiedenis openbaart aan individuen die collectief bepaalde patronen van leven ontwikkelen. Dat sommige protestanten daar problemen mee hebben, betekent niet dat hun geloof zich niet aanpast aan de huidige tijd; het past zich op een andere manier aan, met name door het ontwikkelen van een ‘Intelligent Design’-theorie, door katholieken en ongelovigen dan weer bestempeld als een pseudotheorie. In het algemeen gesproken kan het niet anders dan dat gelovigen het *Credo* in een premoderne context anders interpreteren dan in een laatmoderne context. Dat is geen probleem. Geloof is immers primair een vertrouwvolle verhouding (*fides*) en geen theorie of wereldbeschouwing. Daarom kan een intellectueel gevormde gelovige van deze tijd zich toch diep verwant voelen met de middeleeuwse gelovige met zijn kolenbrandersgeloof, of met het diepe geloof van een Johan Sebastiaan Bach.

(Zie verder mijn boek *Religie in de 21ste eeuw*, uitgeverij Pelckmans 03/6602700)

Herman DeDijn